

Norsk landbruks utfordringer- hvilke kompetansebehov innebærer disse?

Innledning på seminar på NMBU tirsdag 24.
november 2015
Per Harald Grue

Min konklusjon

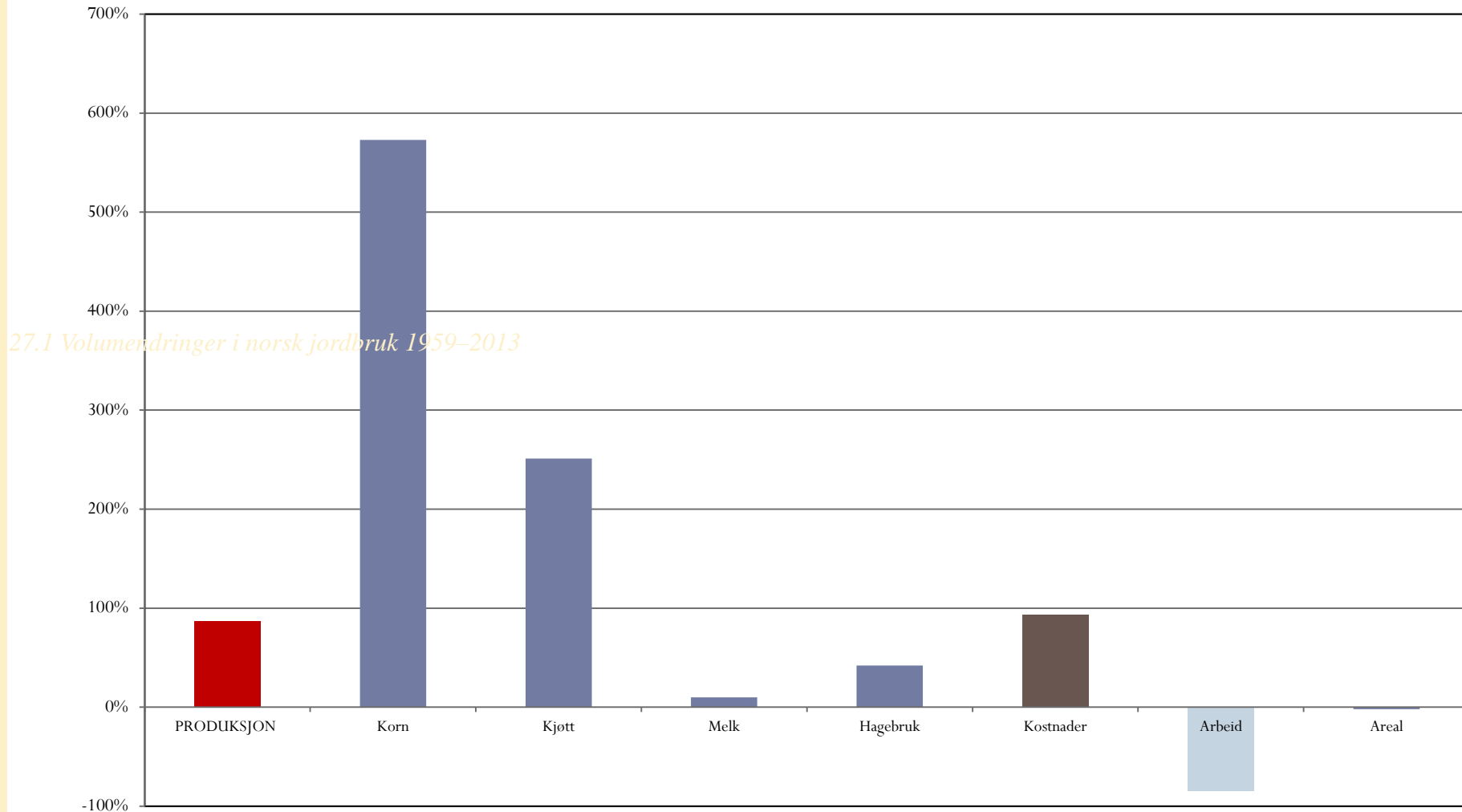
- Det er ingen krise i norsk landbruk og matindustri
- Mye går bra – men dette skygger for de langsiktige utfordringer
- Norsk landbruk og matindustri stiller opp for å vinne kretsmesterskap – men må i framtida konkurrere i et verdensmesterskap
- Mer, bedre og mer relevant forskning, undervisning og kompetanse er en nøkkelfaktor

Jordbruket – del av en (komplett) verdikjede

- Jordbruksbaserte matvarer:
- Total produksjonsverdi, ca. 110 milliarder NOK
- 18% av industriens totale produksjonsverdi
- Økende import
- MEN, samlet produksjonsverdi i Norge øker (likevel)

- Sysselsetting, + 90.000 årsverk
- - Herav jordbruk, 50.000
- - Herav industri, 40.000 (ca. 15% av industrisysselsetting)

- Jordbruk: - Brutto inntekter ca. 38 milliarder NOK, kostnader ca. 26 milliarder NOK i 2012
- Samlet ”omsetning” for familier på gårdsbruk, inkl. særlig lønnsarbeid, om lag 45 milliarder NOK
- Innovasjon, nyskaping og mangfold minst på linje med andre næringer

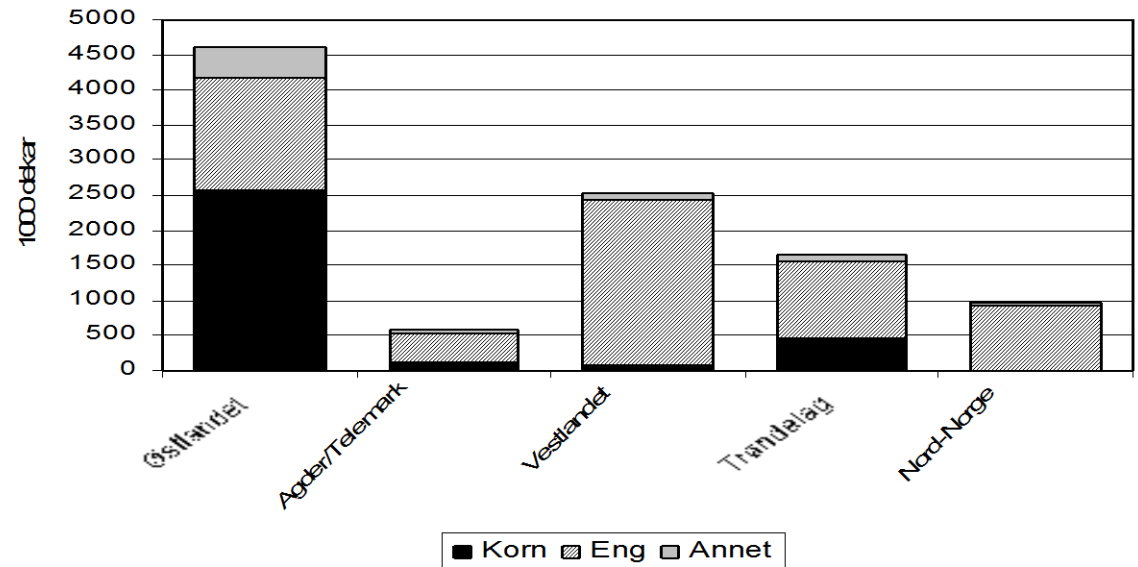
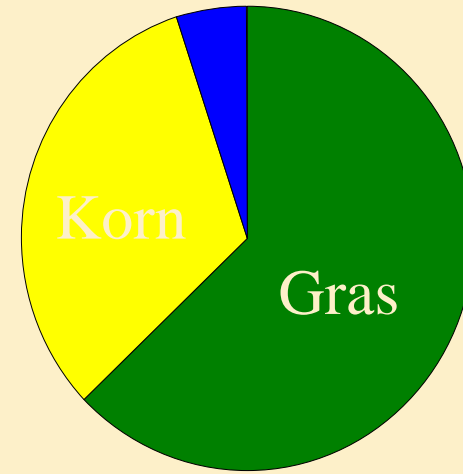
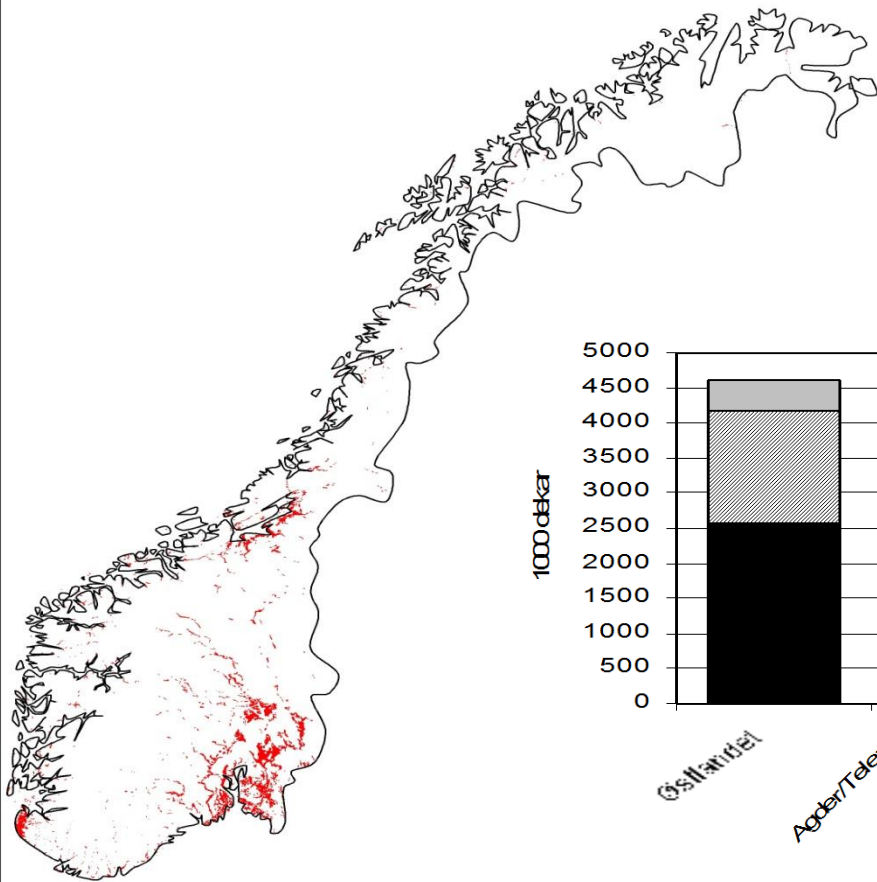
Lange trender – volumendringer 1959-2013

Selvforsyningsgraden den høyeste vi har hatt i historisk tid

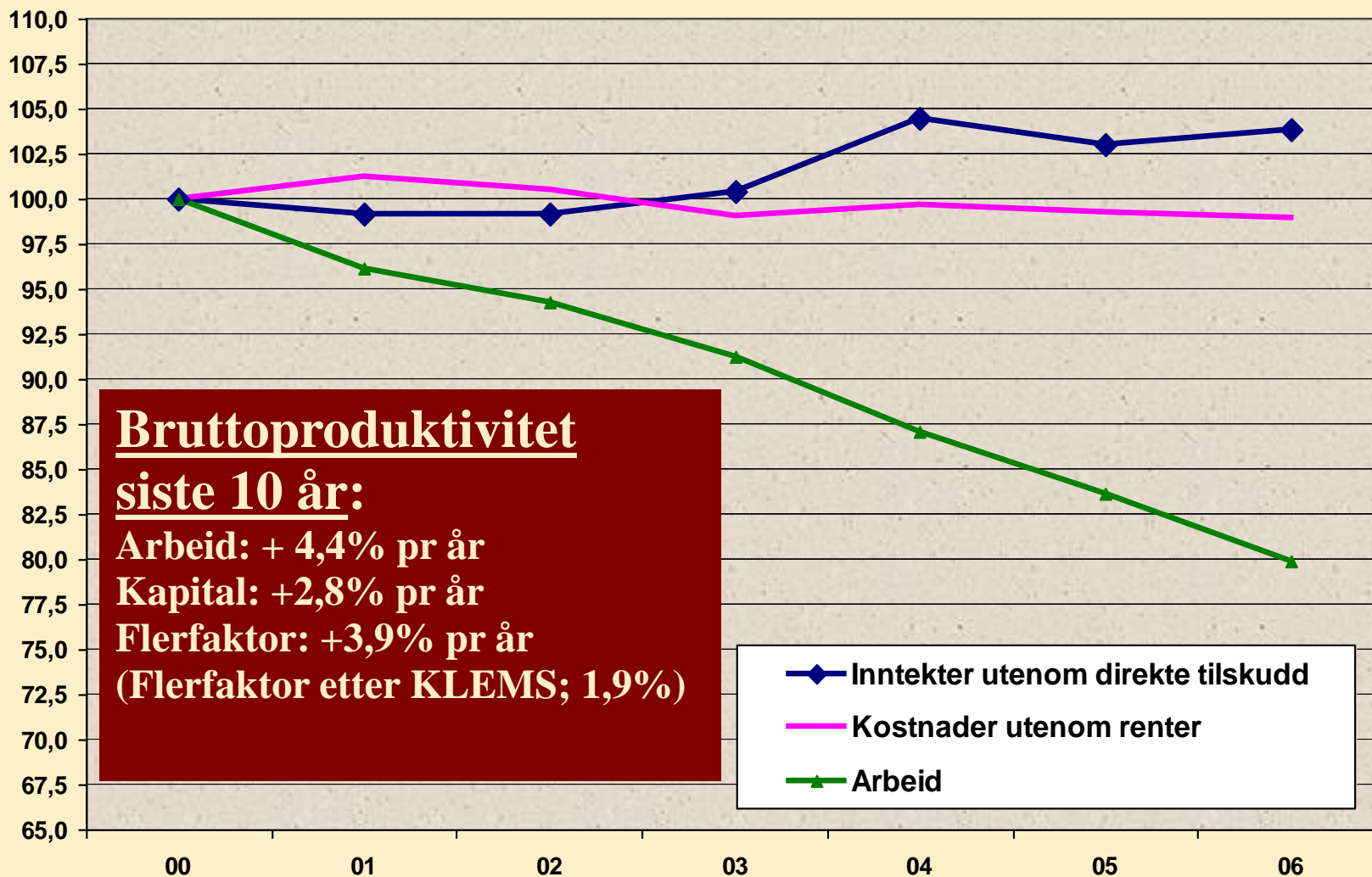

Vi har opprettholdt et jordbruk over hele landet uten store forskyvninger i produksjonsfordelingen

Dyrka mark (Agricultural areas) i Norge

Volumindekser og produktivitet

Store endringer i markedene for jordbruksvarer gir økt internasjonal konkurranse

- Bearbeidede jordbruksvarer (RÅK-varer) er frihandelsvare
- Økt satsing på spesialmarkedene (mål om 20 pst i 2020)
- Bearbeidede varer har tatt over både i forbrukermarkedet og storhusholdningsmarkedet over noen ti-år
- Næringsmiddelindustrien møter økt internasjonal konkurranse, særlig RÅK-industrien
- Verdien av RÅK-import har økt fra 2,7 mrd. kroner i 1995 til 8,4 mrd. kroner i 2012 (om lag 10 % årlig økning).
- Eksporten av RÅK-varer er stabil og økt fra 1000 til 1200 mill. kroner.
- Bakervarer, sukkervarer og sjokolade er RÅK-varer med betydelig import
- Om lag 70 % av matkornet og 16 % av melkeproduksjonen går til RÅK-varer

Forbruksvekst, import og norsk produksjon - noen eksempler

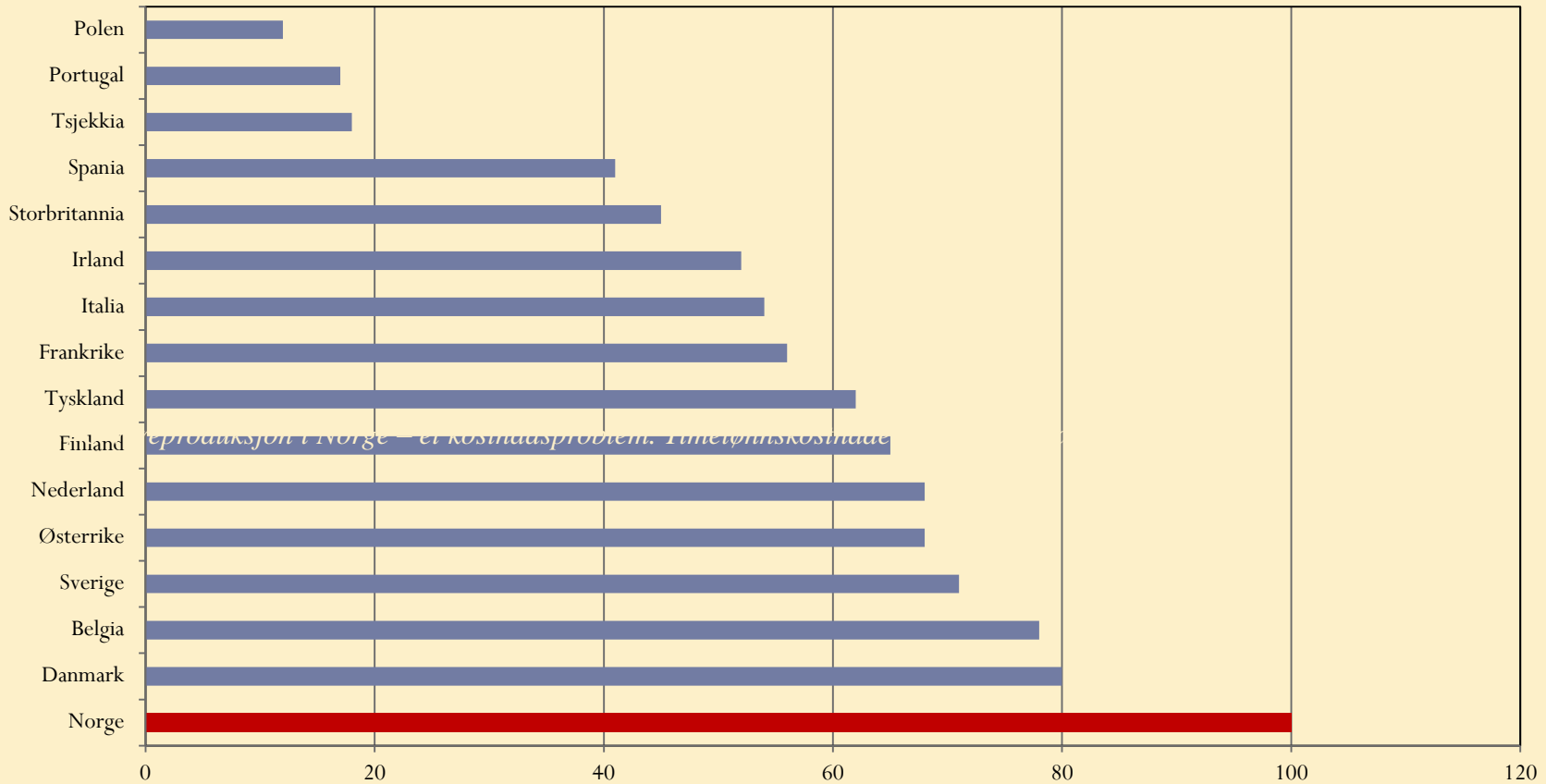
	Endring 2001- 2011 pst		
Vare	Forbruks-vekst	Norsk	Import
Ost	29	16	241
Yoghurt	55	45	153
Storfe	1	-5	85
Eple	8	-48	22
Korn samlet	8	-10	44

Vareproduksjon i Norge

- et kostnadsproblem

TIMELØNNSATSER I FELLES VALUTA

Kilde: NOU 2013:7

Kilde: NOU 2013:7

Dette gir noen utfordringer

- **Lønnsomhet og konkurransekraft til å opprettholde markedsandeler på hjemmemarkedet**
  - **Produksjonsvolum i husdyrholdet viktig for arealbruk og geografisk produksjonsfordeling**
  - **Produksjonsvolum viktig for konkurransekraft**
- **Den kontinuerlige avveiningen mellom effektivisering og oppfylling av landbrukspolitiske mål**
- **Effektiviseringen i norsk landbruksproduksjon må stå i et rimelig forhold til effektiviseringen i våre naboland**

Norsk landbrukspolitikk må omfatte bioøkonomi, skogbruk og bygdenæringer

- I et land med 3 pst jordbruksareal må landbrukspolitikken omfatte alle landbruksnæringer – ikke bare jordbruk
- Bioøkonomi kommer som et nytt område – på NMBU synliggjort gjennom “Foods of Norway”
- Skog og trebasert industri viktigst
- Skog er en verdikjede med brutto produksjonsverdi på 42 milliarder kroner og 24 000 sysselsatte
- Norsk skogpolitikk en produksjonsmessig suksesshistorie
- Tilvekst og stående skogvolum har økt 2.5 ganger på 80-90 år
- Vi avvirker halve tilveksten på 25 millioner kubikkmeter og produksjonsveksten har stoppet opp
- Hogst, planting og skogkultur må økes vesentlig i åra som kommer
- Satsingen på nye bygdenæringer fra begynnelsen av 1980-tallet har gitt resultater
- På 59 pst av NILF s Driftsgranskingsbruk er omsetningen 20 000 kr eller mer. Gjennomsnittet 170 000 kr pr bruk
- Bioøkonomi vil trolig i første omgang bli konsentrert om utnytting skogressurser, halm og husdyrgjødsel fra jordbruk og nye marine produkter

WTO-avtalen setter avgjørende rammer for norsk landbrukspolitik

- De fleste virkemidler i landbrukspolitikken er fra 1994 regulert gjennom WTO-avtalen
- Vi så sommeren 2008 konturene av en forhandlingsløsning som ville bli krevende for Norge, men til å leve med på grunn av nasjonale tilpassinger i etterkant
- Vi ville fått anledning til å skjerme våre viktigste landbruksvarer gjennom sensitiv behandling med mindre tollkutt. Også på andre områder har vi fått rimelig gjennomslag for våre behov.
- Ulempen med sammenbruddet er blant annet at usikkerheten nå øker. Vi har ingen garanti for å få gjennomslag for alle våre viktigste behov når forhandlingene fortsetter på et senere tidspunkt
- Usikkerheten for landbruket vil ligge der både nasjonalt og internasjonalt

Avtaler med EU og andre betyr stadig mer

- EØS-avtalens artikkel 19 legger rammen for forhandlinger om ubearbeidede landbruksvarer
- EØS-avtalens protokoll 3 legger rammen for forhandlinger om bearbeide landbruksvarer
- Matlovgivning og veterinære forhold omfattes av EØS-avtalen
- I forhandlinger med EU har det vært og vil i framtida være et betydelig press om økt liberalisering av handelen med landbruksvarer
- I EFTAs handelsavtaler er landbruk et viktig og krevende forhandlingsområde
- I handelen med landbruksvarer fra u-land har Norge gitt betydelige preferanser – mest til MUL-land

Oppsummering om handelspolitiske forhold

- Innenfor rammen av våre WTO-forpliktelser og bilaterale forpliktelser har Norge handlingsrom til selv å utforme en nasjonal landbrukspolitikk
- Både i WTO og i bilaterale forhandlingsprosesser er det et sterkt press om økt liberalisering
- Norge må ta vare på alle våre forhandlingskort og alle våre ”venner” i forhandlinger og forhandlingsprosesser
- Norge må med overveiende sannsynlighet regne med en økende liberalisering av handelen med landbruksvarer
- Siste viktige korsveg var WTO-forhandlingene i 2008
- Den rød-grønne regerings vurdering i desember 2011:
”Regjeringen anser hovedtrekkene i desemberteksten fra 2008 å være nær grensen for hva Norge kan slutte seg til med utgangspunkt i våre mål for landbruks- og matpolitikken”

Klima og landbruk

- Universell utfordring som vil bli en sentral del av internasjonal klimapolitikk i årtiene som kommer
- Hovedutfordringen er å redusere klimagassutslipp og forsterke positive klimabidrag fra landbruket
- Flermaga dyrs plass i klimasammenheng
- Utslipp fra husdyr må ses i sammenheng med resten av produksjonskjeden der husdyra utnytter gras og andre fôrstoffer
- FNs klimapanel har slått fast at lagring av karbon i matjord er det viktigste framtidige klimaspørsmål
- Stortingsmelding nr 39 fra 2009 slo fast at “Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen”
- Klimaspørsmålene bør prioriteres langt sterkere i landbrukspolitikken både av Regjering, Storting og landbruksnæringene

Klimaendringene krever mer langsiktig ressursforvaltning og nytt og sykdomsfritt sortsmateriale

- Klimaendringene med økt temperatur og mer nedbør gir norsk jordbruk økte muligheter
- Sterkt økte investeringer i grøfting og sikring av jord- og skogarealene nødvendig
- Store svingninger i temperatur og nedbør vil gi større variasjoner i årlig inntekt og inntjening i de fleste produksjoner
- Klimaet om 10-20 år krever helt nye sorter for å få tilfredstillende avling og kvalitet av korn, gras osv
- Krever mye større ressursinnsats i planteforedning, fremavl og utprøving sammenliknet med i dag
- Vår gode plante- og dyrehelse er unik, er avgjørende for kvalitet og produktivitet, og må ikke eksperimenteres med
- Økt planteforedling er trolig det enkelttiltak som er viktigst både nasjonalt og globalt for å takle klimaendringene
-

De framtidige nasjonale og internasjonale rammer

- Hovedtrekkene i de nasjonale landbrukspolitiske mål ble videreført av daværende Regjering og stortingsflertall i Landbruksmeldingen i 2012.
- Dagens Regjering og stortingsflertallet klargjør de i noen grad målene ved behandling av jordbruksoppgjøret i 2014 og 2015
- Større knapphet på mat internasjonalt har påvirket norsk landbrukspolitikk og vil trolig gjøre det i åra som kommer
- Rammene for norsk produksjon og virkemidler er fastsatt og vil i framtida bli fastsatt i internasjonale forhandlinger i WTO
- Stabile og langsiktige rammevilkår er nødvendige for å effektivisere og modernisere hele verdikjeden i landbruket
- Jordbruket bør og må integreres i nasjonal og internasjonal klimapolitikk

Landbruksmeldingen fra 2012 sannsynlig ambisjonsnivå – stiller store krav til matvarekjeden og forskningen

- 20 pst økt produksjon fram til 2030 må økes med bærekraftig økt produktivitet og kostnadsreduksjoner
- Bærekraftig økt produktivitet er en forutsetning for å nå ambisiøse landbrukspolitiske mål
- Forskning og utvikling er et hovedvirkemiddel for å nå mål og bryte trender som går i gal retning
- Det stilles nye krav til statlig finansierte FOU, nærings-FOU og bedrifts-FOU
- Økt prioritet må gis til FOU for økt matproduksjon og FOU som fremmer konkurransevnen i landbruk og næringsmiddelindustri

Noen utviklingstrender som næring og forskning må bryte – tre viktige eksempler

- **Avlingsøkningen pr dekar i kornproduksjonen har stanset opp**
- **Avlingsøkningen pr. dekar i grasproduksjonen har stanset opp**
- **Vi har en sterk importøkning av jordbruksvarer innenfor rammen av et omfattende importvern**

Framtidige landbrukspolitiske hovedstrategier

- En sterk og ambisiøs offentlig landbrukspolitikk er nødvendig med bl.a. høy budsjettstøtte
- Landbrukspolitikken bør og må ha et helhetssyn på hele matvarekjeden
- Vi bør videreutvikle og styrke den norske samhandlingsmodell i landbruket
- Konkurransedyktige inntektsmuligheter på kort og lang sikt må til for å rekruttere dyktig ungdom til landbruksnæringene
- En næringspolitikk for innovasjon og fornyelse må videreutvikles
- Vi må utvikle en samlet miljø-, energi- og klimastrategi for jordbrukssektoren nasjonalt og globalt

Noen utfordringer for bøndene som bedriftsledere

- Bøndene må være en god bedriftsleder, ha innsikt i hvordan markedet fungerer og tilpasse seg de politiske rammevilkår
- De politiske rammevilkår har vært og vil i framtida være avgjørende for landbrukets framtid. Denne situasjonen har landbruket til felles med en stor del av norsk næringsliv
- Bevisstgjøre alle bønder på bedriftsøkonomisk tilpassing etter skatt
- Økt fokus på tilpassing for kjøper og selger ved eiendomsoverdragelse ved familiesalg etter skatt
- Bøndene må ha god og oppdatert kunnskap om marked og produksjon

Hvilke kompetansebehov innebærer norsk landbruks utfordringer - Generelt

- Det er behov for en FOU-basert undervisning på alle plan knyttet til den norske verdikjeden for landbruks- og matproduksjon
- Det er behov for en FOU-basert undervisning på universitetsnivå knyttet til den norske verdikjeden for landbruks- og matproduksjon
- Det er behov for en FOU-basert undervisning på universitetsnivå knyttet til de viktigste økonomiske og samfunnsmessige forhold i den norske verdikjeden for landbruks- og matproduksjon
- Det er behov for en FOU-basert undervisning der norsk landbruk- og matproduksjon løpende vurderes opp mot andre land og internasjonal landbruks- og matproduksjon

Hvilke kompetansebehov innebærer norsk landbruks utfordringer – (I)

- Det er behov for en FOU-basert undervisning på universitetsnivå med en tverrsektoriell tilnærming mellom økonomiske og samfunnsmessige fag på den ene siden og de biologiske og teknologiske fag på den annen side knyttet til den norske verdikjeden for landbruks- og matproduksjon
- Det er behov for en FOU-relatert undervisning på universitetsnivå knyttet til økonomisk resultat, maktforhold og verdiskaping knyttet til den norske verdikjeden for landbruks- og matproduksjon
- Verdikjeden for landbruks- og matproduksjon har og vil ha sterke virkemidler av økonomisk, administrativ og juridisk art. Det er behov for kompetanse på universitetsnivå om næringspolitisk virkemiddelbruk
- Bioøkonomien på universitetsnivå bør ha en sterk økonomisk og samfunnsmessig dimensjon

Hvilke kompetansebehov innebærer norsk landbruks utfordringer – (II)

- Det er behov for et attraktivt masterprogram i bio- og landbruksøkonomi ved NMBU
- Et masterprogram i bio- og landbruksøkonomi ved NMBU bør ha en FOU-basert undervisning knyttet til den norske verdikjeden for landbruks- og matproduksjon og til internasjonale forhold
- Det er behov for at et masterprogram er godt knyttet til de biologiske og teknologiske fag ved NMBU
- Det er behov for at et masterprogram er godt knyttet både til dagens og framtidens utfordringer (f. eks klimaspørsmål, nasjonale og internasjonale handelsforhold, nye trender for matproduksjon osv)
- Norsk landbruk og matindustri må i framtida konkurrere i et verdensmesterskap
- Et masterprogram i bio- og landbruksøkonomi kan være avgjørende for å få nytte av annen FOU ved NMBU